

PAULA SAUKKO

Viestinnän demokratisointi ja viestinnän sisällöt

Tämä artikkeli käsittelee viestinnän demokratisoimista eli sitä, miten mahdollisimman moni ihminen ja ryhmä saisi äänensä kuuluviin joukkotiedotuksessa. Demokratisoimisen tutkimusperinteessä viestinnän sisältö on kuitenkin jäänyt varsin vähälle huomiolle. Seuraavassa hahmotetaan, miten joukkoviestinnässä ja yleensä yhteiskunnassa alakynteen jäävien ryhmien näkökannat voivat artikuloitua joukkotiedotuksen ja ryhmien omien tai "vaihtoehtoisten" viestimien ristiriitaisissa sisällöissä, ja miten niitä voisi tutkia.

■ Tarkoitukseni on seuraavassa tarkastella tutkimusta viestinnän demokratisoimisesta eli siitä, miten mahdollisimman moni yksilö ja ryhmä saisi äänensä kuuluviin joukkotiedotuksessa. Demokratisoimisen ihanteen eri vivahteet ovat sopineet "oikeiston", "vasemmiston" ja monen muunkin viestintäpoliittiseen esityslistaan. Sillä on perusteltu viestinnän yksityistämistä ja sen julkista rahoitusta sekä eri tavoin määriteltyä "vaihtoehtoista", yleensä joukkotiedotusta pienimuotoisempaa viestintää.

Ennen kaikkea mietin, miltä demokratisoiminen näyttää viestintäjärjestelmiin keskittyvissä tutkimuksissa vähälle huomiolle jääneen sisällön kannalta. Pohdin kysymystä eräiden demokraattisina pidettyjen viestintäkäytäntöjen kuvauksien ja costaricalaisista vaihtoehtolehdistä tekemäni analyysin sekä niissä ilmenevien ongelmien valossa. Lopulta pyrin hahmottamaan, miten joukkotiedotuksessa ja yleensäkin yhteiskunnassa alakynteen jäävien ryhmien tavat merkityksellistä maailmaa ja itseään voivat artikuloitua viestinnässä ja miten niitä voisi tutkia.

Artikkeli on eräänlainen väliilinpäätös. Se sai alkunsa ollessani Costa Ricassa 1986-87 vapaaehtoistyössä demokraattista viestintää kehittävässä instituutissa. Se on selitys, miksi en lopulta tehnyt aiheesta graduani. Osin artikkeli pohjaa graduuni, jossa analysoin costaricalaisia "vaihtoehtolehtiä" (Saukko 1991). Se on myös tausta tämänhetkiselle hankkeelleni, jossa aion tarkastella, miten erilaisia ryhmiä merkityksellistetään joukkotiedotuksessa ja niiden omissa ryhmäviestimissä.

Demokratisoinnin käsitteestä

Vaatimukset viestinnän demokratisoimisesta lähtevät kriitistä, jonka mukaan joukkoviestinnässä sana on liaksi etuoikeutettujen ryhmien kuten taloudellisen tai poliittisen

eliitin, valkoisten tai teollisuusmaiden hallussa. Demokratisoinnin ihanteena on, että nykyistä laajemmilla kansalaispiireillä kuten esimerkiksi etnisillä vähemmistöillä olisi mahdollisuus osallistua joukkotiedotukseen lähettäjinä eikä vain vastaanottajina.

Esimerkiksi Karol Jakubowiczin mukaan demokraattinen joukkotiedotusjärjestelmä olisi avoin, hajautettu, pluralistinen ja mahdollistaisi osallistumisen. Sen tavoitteena olisi, että yhteiskunnan kaikki erilaiset maailmankatsomukset, mielipiteet ja kulttuurit tulisivat esille tiedotusvälineiden sisällöissä. (Jakubowicz 1988, 5)

Viestinnän demokratisointia on perusteltu myös sillä, että se takaisi liberalistisen sananvapauden ja sitä kautta poliittisen demokratian toteutumisen. Nicholas Garnhamin mukaan demokratian kulmakiviä on, että kansalaisilla on äänioikeuden lisäksi mahdollisuus osallistua viestimissä käytäviin poliittisiin keskusteluihin, joissa päätökset usein muotoutuvat. (Garnham 1986, 37)

Demokraattisen viestinnän esteeksi on katsottu kaupallinen ja keskittynyt joukkotiedotus, joka tavoittelee mahdollisimman laajaa yleisöä mahdollisimman neutraalilla ja tuotantokustannuksiltaan halvalla viestinnällä. Demokratisoinnin vastuksena on pidetty myös valtiollista "tasapaksua" tai suoraan poliittisin perustein sensuroitua viestintää. (ks. esim. Bruck 1990, 58-64) Demokratisoinnin eri vivahteet ovat taipuneet varsin erilaisten politiikkojen aineksiksi. Sillä on perusteltu muun muassa valtion yleisradiomonopolin purkamista Suomessa ja säädelyä tai julkisin varoin rahoitettua viestintää monipuolisuuden turvaamiseksi esimerkiksi Ruotsissa. (esim. Hujanen 1991 ja Curran 1990)

Latinalaisessa Amerikassa viestinnän demokratisoimisella on tarkoitettu ylikansallisen, pohjoisesta etelään suuntautuvan joukkotiedotuksen kompensoimista "omalla" viestinnällä. Erilaisten viestintäkokeilujen tavoitteena on ollut myös ihmisten organisoiminen kehitys- ja opetuspäämäärien taakse tai diktaturia vastaan. (ks. esim. Simpson-Grinberg 1986)

Viime aikoina keskustelu demokraattisesta tai vaihtoehtoisesta viestinnästä on nioutunut niin sanottujen uusien yhteiskunnallisten liikkeiden kuten ympäristönsuojelijoiden ja naisliikkeen viestintästrategioihin.

Osallistumisen ongelma ja sisällöt

Keskeinen kysymys demokratisoimisen tutkimuksessa on ollut, miten ihmiset voisivat osallistua viestintään teoriassa ja käytännössä. Esimerkiksi Simpson Grinberg ja Jakubowicz ovat hahmottaneet, kuinka osallistuminen toteutuisi eri tavalla viestintäjärjestelmän eri "tasoilla". (Simpson Grinberg 1986, 145-149, Jakubowicz 1988, 2-12) Lähettäjän ja vastaanottajan tasaveroisen osallistumisen on katsottu olevan mahdollista vain henkilöiden välisissä keskusteluissa. Joukkotiedotuksessa demokratia tarkoittaisi Jakubowiczin mukaan sitä, että kansalaiset päättäisivät viestintäpolitiikasta, ja viestimet puolestaan olisivat vastuussa siitä, että erilaiset näkökannat pääsevät niissä esille. (emt. 14)

Koko tiedotusjärjestelmän uudistamiseen tähtäävien mallien lisäksi on esitetty, kuinka pienin askelin voitaisiin parantaa viestinnässä alakynteen jäävien ihmisten tai ryhmien mahdollisuutta "päästä puhumaan" joukkotiedotusvälineissä. Esimerkiksi

Garnhamin mielestä joukkoviestimien pitäisi antaa säännöllisesti palstatilaa tai ohjelma-aikaa yhteiskunnallisille liikkeille kuten Greenpeacele. (Garnham 1986, 49)

Kauko Pietilä taas on etsinyt ratkaisua kansalaisten esillepääsyn ongelmaan toisella tavalla kuin osallistumista painottavassa demokratisoimisen perinteessä. Hänen mukaansa journalistit tai väline voivat toimia yleisönsä edustajina sekä "kuulustella" vallanpitäjiä ja erilaisilla kielellisillä strategioilla kyseenalaistaa heidän puheitaan. (K. Pietilä 1989, 34-41) Toimittajat kuitenkin useimmiten suhtautuvat kriittisimmin yleisesti vähäteltäviin ryhmiin tai hahmoihin kuten Pentti Linkolaan tai Liisa Kulhiaan. (ks. Eronen 1990, 90-91) Toimittajan lienee ylipäätään vaikea olla "sisäsyntyisesti" kovin kriittinen ja avata uusia näkökulmia asioihin ja politiikkoihin, jos hän käyttää vain eliittia lähteinään. Kriittisyys siis edellyttänee lisäksi, että demokraattisen viestinnän ihanne myös muiden kuin vallanpitäjien puheillepääsystä toteutuu journalismissa.

Toinen demokratisoimisen tie on, että perinteisessä viestinnässä syrjään jäävät ryhmät perustavat omia, "vaihtoehtoisia" viestimiä. Vaihtoehtoisina pidetyistä välineistä useimmat ovat pikemminkin ryhmä- kuin joukkoviestimiä, mutta esimerkiksi Saksassa ilmestyy erilaisten "vihervasemmistolaisten" liikkeiden päivälehti "taz". (ks. Downing 1988)

Osallistumisen pohdinta on palautunut pitkälle viestintäpolitiikkaan. On mietitty, millaisella ohjelmalla demokratisoimista voitaisiin edistää kansallisesti tai jopa maailmanlaajuisesti. Tutkijat ovat tarkastelleet esimerkiksi uuteen teknologiaan sisältyvää potentiaalia lisätä osallistumista joukkoviestintään ja tutkineet, miten jollain tapaa "erilaiseen" viestintään pyrkineet kokeilut ovat toimineet, kuolleet tai kaupallistuneet.

Tutkimus on painottunut yhteiskunnalliseen tilanteeseen, talouteen, välineisiin ja viestintekijöihin, eräällä tapaa puitteisiin, kun taas viestinnän sisällöt, asian kulttuurinen puoli on jäänyt vähemmälle huomiolle.

Kulttuuritutkimuksen perusteeksi kuitenkin on, että hallitsevat tai hegemoniset diskurssit eli tavat merkityksellistää maailmaa ja ihmistä itseään, istuvat sitkeästi yhteiskunnan jäsenten maailmankatsomuksissa. (esim. Hall 1982) Esimerkiksi pakolaiset ovat saattaneet sisäistää valtaväestön heihin liittämiä stigmoja. Osallistumista lisäämällä ei siis välttämättä muuteta sisältöjä, vaikka osallistuminen voisikin olla yksi hyvä keino tuoda uusia näkökulmia joukkotiedotukseen.

Toisaalta tiedotustutkimuksessa on eritelty paljon, miten joukkoviestimet artikuloivat esimerkiksi rasismia. Koko joukkoviestinnän ymmärtämisen ja kehittämisenkin kannalta olisi ehkä hyvä pohtia enemmän, miten esimerkiksi siirtolaisia voisi merkityksellistää positiivisesti, heidän itsensä kannalta. (pelkän kritiikin hedelmättömyydestä Bruck 1990, 67-69) Tässä työssä taas demokraattisen viestinnän tutkimuksella sekä käytännön kokeiluilla luulisi olevan annettavaa.

Saksan, Bolivian ja Suomen esimerkit

Demokraattisen viestinnän nimekkeen alla on julkaistu paljon kuvauksia erilaisista viestintäprojekteista, joita tutkijat ovat pitäneet laajemman yleisön osallistumisen osoituksina tai itulina. Tarkastelen seuraavassa muutamaa tällaista kuvausta ja yritän niiden perusteella selvittää, millä tavalla "omaperäistä" viestimien sisältö on.

Kohteekseni olen ottanut saksalaisia vaihtoehdolehtiä, bolivialaisten kaivostyöläisten radioasemia sekä suomalaisia paikallisradioita käsitteleviä artikkeleja ja yhden gradun. Mielestäni k.o. tutkimukset ovat "tyypillisiä" demokraattisina pidettyjen viestinten kuvauksia, mutta ne kuitenkin erittelevät varsin erilaisia viestimiä erilaisista näkökulmista.

John Downingin tarkastelun kohteena ovat saksalaiset vaihtoehdolehdet. Hän pohtii artikkelissaan "vaihtoehdolehtien" käsitettä ja sen jälkeen kuvailee lyhyesti vasemmistolaisen Die Tageszeitungin, ydinvoimanvastaisten liikkeiden sekä vihreiden lehtien pääpiirteitä kuten organisoitumista ja levikin kehitystä. Downing viittaa lehtien sisältöön varsin kursoorisesti. Hänen mukaansa vaihtoehdolehdet sisältävät ydinvoiman ja -aseiden vastaista materiaalia ja vihreiden lehdissä käsitellään muun muassa työttömyyttä, rasismia ja sosiaaliturvaa. (Downing 1988, 174-178)

Downing ei erityisemmin pohdi viestimien sisältöä vaan ottaa sen varsin annettuna. Se, että jokin väline "vastustaa" jotain asiaa, ei vielä kerro kovin paljon sen sisällöstä. Vastustaminen voi jäädä alkuperäistä ideaa täydentäväksi. Tätä kuvaa Stuart Hallin vanha esimerkki siitä, kuinka rasismia vastustajat juutuivat siirtolaisiin vihämielisesti suhtautuvien asettamaan "määrän" ongelmaan; he vain väittivät, ettei määrä ollut liian suuri. (Hall 1982, 81)

Mathes ja Pfetsch taas ovat analysoineet saksalaisten vaihtoehdolehtien "agenda setting" -kykyä eli sitä, pystyvätkö lehdet avaamaan keskustelun uusista, perinteisen joukkotiedotuksen sivuuttamista aiheista. Heidän mukaansa "taz" ja muut vaihtoehdolehdet aloittivat keskustelun esimerkiksi siitä, että uudenlainen väestönlaskenta ja viivakoodiin perustuva henkilöllisyystodistus voivat vaarantaa kansalaisten yksityisyydensuojan. Kun vaihtoehdolehdet olivat nostaneet aiheet esille, suuret viestimet jatkoivat keskustelua, mikä lopulta johti päätöksien muuttamiseen. (Mathes & Pfetsch 1991)

Kirjoitettujen juttujen määrän laskemiseen tietynä aikana perustuva agenda setting -analyysi ei tuo esiin juttujen "hienosäätöä" ja käsittelee varmaankin menetelmän työläyden takia vain kolmen puheenaiheen syntyä vaihtoehdolehdissä. Kuitenkin Mathes ja Pfetsch tuovat kiintoisasti esille sen, kuinka vaihtoehdolehtien viestimet avaavat uusia näkökulmia uutisaiheisiin.

Latinalaisen Amerikan lukuisista demokraattisista viestintäprojekteista tarkastelen bolivialaisten kaivostyöläisten ay-liikkeen radioasemia Kuncarin ja Lozadan artikkelin pohjalta (Kuncar & Lozada 1986). Asemista ensimmäiset aloittivat toimintansa jo 1950-luvulla, ja 1980-luvun lopussa niitä oli toiminnassa kymmenkunta. Kaivostyöntekijät toimittivat ohjelmat alkuun itse, myöhemmin asemille palkattiin professionaalisia toimittajia lähinnä kaupallisten radioiden kilpailun takia. (emt. 186-189)

Kuncar ja Lozada eivät varsinaisesti analysoi ohjelmien sisältöä, mutta heidän artikkelissaan on pitkä sitaatti radioiden lähetyksistä vuoden 1980 vallankaappauksen (Boliviassa on 1900-luvulla ollut lukuisia vallankaappauksia) ajalta. Sitaatin perusteella kriisin aikana radiot pyrkivät rohkaisemaan sekä luomaan yhteishenkeä uhattuna oleviin kaivostyöläisiin ja pienviljelijöihin. Ohjelmissa muun muassa kehoitettiin ihmisiä pysymään yleislakossa ja välitettiin muuten vaikeasti saatavissa olevaa tietoa tilanteesta eri alueilla, vastarinnasta, ihmisten vangitsemisista ja katoamisista. (emt. 194-204)

Sitaatti on kuvaava, vaikeivätkin Kuncar ja Lozada sitä erityisemmin arvioimaan.

Herää kuitenkin kysymys, millaisia ohjelmat ovat muulloin kuin akuutin kriisin aikana. Mitä esimerkiksi ”oman kulttuurin” esiintuomisella oikein tarkoitetaan, miten Bolivian uutisaiheita käsitellään tai millaisia näkökulmia ay-liikkeen, uskonnon ja aymara-/quechua-intiaanikulttuurien aineksista artikuloidaan.

Suomessa on keskusteltu viestinnän demokratisoimisesta muun muassa paikallisradioiden toimilupien yhteydessä. Hujasen mukaan radiotoiminnan deregulaatiota perusteltiin sillä, että niiden kautta Yleisradion sivuuttamat ryhmät kuten nuorison alakulttuurit saisivat itselleen foorumin. Hujasen mukaan demokratisoiminen on kuitenkin jäänyt toteutumatta ja esimerkiksi nuorten ja ”marginaalikulttuurien” radioksi perustetusta Radio Citystä on tullut kaupallisen nuorisokulttuurin markkinointikanava. (Hujanen 1991)

Hujasen teesi ”aatteen unohtumisesta” paikallisradioissa voi olla osuva, vaikkei hän sitä sisällön tai sen muuttumisen tarkastelulla perustelekaan (Hujanen viittaa lähinnä viranomaisten ja paikallisradioiden vetäjien diskurssien muuttumiseen ”markkinahenkiseksi”). Voi kuitenkin kysyä, sisältävätkö tai sisälsivätkö aiemmin paikallisradiot esimerkiksi alakulttuurien näkökulmia, ja jos niin minkälaisia.

Pöntinen on gradussaan tarkastellut tätä asiaa, vaikkei hän puhukaan demokratisoimisesta. Pöntisen mukaan nuorisoradio Radio City kyseenalaisti Yleisradion ohjelmaformaatin, jonka arvoina olivat kansallinen yhtenäisyys ja kansan sivistäminen. (Pöntinen 1989, 39-42) Radio Cityn ”subversiivisuus” ilmeni Pöntisen mukaan muun muassa Ylen lähetyksien kuten uutisten ja tiedotuksien parodiointina. Samoin City toi esiin esimerkiksi juuri armeijasta palanneiden varusmiesten kriittikkiä armeijaa kohtaan. Asema myös antoi lähetyksia kansalaisjärjestöille kuten homoseksuaalien SETA:lle ja feministeille. (emt. 83-86) Pöntinen ei kuitenkaan pohjaa väitettään esimerkiksi SETA:n ohjelmien ”vastakulttuurisuudesta” tarkempaan sisällönanalyyysiin.

Kulttuurinen demokratisoiminen

Edellä esitellyt käytäntöjen kuvaukset antoivat kysymykseeni ”pienien” ihmisten tai uusien liikkeiden viestinnän sisällöstä laihanlaisen vastauksen. Downing pitkälle sivuuttaa kysymyksen sisällöstä. Mathesin ja Pfetschin sekä Pöntisen kirjoitukset auttavat hieman ymmärtämään, miten perinteisiä uutisaiheita tai ohjelmaformaatteja voi tarkastella uudesta näkökulmasta. Analyysien aineisto on tosin niin suuri, että huomiot jäävät pinnallisiksi. Kolmen esimerkin ja ylipäättään kirjallisuuden (ks. esim. artikkelikoelmat Simpson Grinberg 1986, Raboy & Bruck 1989 ja katsaus Wasko & Splichal 1990) perusteella jonkinlaista pohdintaa ”osallistumisen” aikaansaamista sisällöistä löytyy viestinnän demokratisoimisen perinteen piiristä, mutta se ei ole ollut tutkimuksen painopistealueita.

Hienovireisempiä ja myös ristiriitoja esiintuvia analyyssejä siitä, miltä heikkojen ryhmien näkökulma viestinnässä näyttää, saattaisi löytyä enemmän naisten ja syrjittyjen rotujen kulttuuria käsittelevistä tutkimuksista. Nämä tosin tuntuvat pääosin käsittelevän taidetta ja populaarikulttuuria kuten kirjallisuutta, filmejä tai videoita, ei niinkään uutisjournalismia. Olkoonkin, että huomiot voi osin siirtää journalismiin (ks. esim. Diawaran 1990 erittely Iso-Britannian mustien filmeistä ja McCormickin 1991 analyysit

saksalaisista feministisistä kirjallisuudesta ja filmeistä).

Sisältöjen sivuuttaminen viestinnän demokratisoimisesta käydyssä keskustelussa johtuu ehkä perinteen tavasta katsoa tavoitteena olevan eräänlainen "viestinnän äänioikeus", joka vaikuttaisi yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Sen esteenä pidetään harvojen äänioikeutta ylläpitäviä käytäntöjä kuten sensuuria, kaupallisuutta sekä "pienien ihmisten" mielipiteitä syrjivää journalismia. Ajattelutapa pyrkii muuttamaan k.o. käytäntöjä mutta jättää kuitenkin usein huomiotta demokratisoimisen kulttuuriset esteet ja mahdollisuudet.

Kuten jo edellä mainitsin kulttuuritutkimuksen mukaan alistetut ryhmät usein omivat hallitsevia tapoja merkityksellistä maailmaa; tällöin heidän "päästämisensä puhumaan" ei välttämättä muuta sanomaa. Toisaalta esimerkiksi kaupallinen joukkoviestintä kuten sarjafilmit ovat moniaineksisia ja voivat tarjota alistetuille ryhmille kuten naisille tai koululaisille merkityksiä ja elämyksiä, jotka vastaavat heidän kokemuksiaan, ja auttavat heitä ehkä hallitsemaan elämäänsä. Reseptitutkimus taas on tuonut esiin, kuinka yleisöt voivat tulkita joukkoviestinnän tekstit hyvin monella esimerkiksi kriittisellä tai omiin lähtökohtiinsa sopivalla ehkä radikaalilla tavalla. (Fiske 1989, 26-28, Ang 241-242)

Nämä tutkimukset osoittavat joukkoviestinnän ristiriitaisuudet. Alistettujen ryhmien kannat ja kokemukset voivat artikuloitua suurissa viestimissä tai jäädä ehkä hallitsevien diskurssien vangiksi vaihtoehtoisissa viestimissä. Tulisikin kiinnittää enemmän huomiota siihen, miten ja missä muodossa erilaiset diskurssit tulevat esille erilaisissa viestimissä. Demokratisoinnin kulttuuristen mahdollisuuksien paikantaminen voisi tarjota uusia "aseita" perinteen tavoitteiden toteuttamiseksi.

Toisaalta demokraattisen viestinnän sisäkäsite "vaihtoehtoinen viestintä" asettuu hieman kyseenalaiseksi kulttuuritutkimuksen valossa. Välineiden taustaryhmillä on toki vaikutusta viestinnän sisältöön, mutta asiaa ei liene syytä tarkastella kovin mustavalkoisesti. Lisäksi "vaihtoehtoinen" on epämääräinen käsite ja ilmaisee vain pyrkimystä erottautua jostain muusta kuten "valtavirtaviestinnästä". Vaihtoehtoisuuden piiriin kuuluvien ilmiöiden rajaaminen on hankalaa sekä mielivaltaista. Herää esimerkiksi kysymys, voitaisiinko edellä käsitellyjä Suomen paikallisradioita pitää vaihtoehtoisina.

Demokratisoinnin ehkä sokeat pisteet eivät kuitenkaan tarkoita, että se olisi aikansa elänyt tutkimusohjelma. Radikaaleimmillaan kulttuuritutkijat ovat nimittäin esittäneet, että mahdollisimman laajaa yleisöä tavoitteleva populaarikulttuuri tarjoaa jo kansalaisille parhaalla mahdollisella tavalla aineksia heidän omien näkökulmiensa ja kokemuksiansa artikuloimiseen. (Fiske 1989, 35) Fiske kanta kuitenkin unohtaa, että vaikka alistetut ryhmät voisivat joskus tunnistaa itsensä joukkoviestinnässä tai tulkita sen tekstejä uudelleen, hallitsevat kuten valkoisten ja miesten diskurssit edelleen dominoivat joukkotiedotusta. (Ang 1990, 245-249) Demokratisoinnin vanha vaatimus tavallisten ihmisten ja vähemmistöjen esillepääsystä joukkoviestinnässä on yhä akuutti ja yksi edellytys kulttuurisen demokratian toteutumiselle.

Suunnitellessani aikoinani gradua demokraattisesta viestinnästä minua alkoi lo-pulta vaivaamaan demokratisoimisen sisällöllinen puoli. Se, miten tyypillisen joukkoviestinnän esiintyjäkaartin ulkopuolisten ihmisten tai ryhmien viestintä oikein on erilais-

ta. Graduni aiheeksi vaihtui, onko ja millä tavalla vaihtoehtolehtien sisältö "vaihtoehtoista".

Costaricalaisten lehtien vaihtoehtoisuudesta

Graduni empiirisessä osassa analysoin, poikkesiko ja miten kahden costaricalaisen itsensä "vaihtoehtoiseksi" määrittelevän lehden sisältö tavallisen sanomalehden kirjoittelusta. Analyysini kohteena olivat koulutetun väen aikakauslehti *Aportes*, erään San Josen köyhän kaupunginosan, Paso Anchon korttelilehti *El Caminante* sekä maan suurin päivälehti *La Nacion*.

Teemani oli Väli-Amerikan rauha, ennen kaikkea naapurimaan Nicaraguan tilanne, ja aineiston keräsin vuosilta 1985, 1987 ja 1989. Pääasiallisena analyysimenetelmänäni käytin A.J. Greimasin aktanttimallia, joka karkeasti ottaen hahmottaa, ketkä ovat juttujen sankarit ja konnat. (Greimas & Courtes 1982, 203-206)

Analyysin perusteella *La Nacion* merkityksellisti Väli-Amerikan konfliktin sankareiksi Yhdysvallat, Nicaraguan contrat ja sen poliittisen opposition. "Konnia" olivat sandinistit ja costaricalaiset pasifistit. Sandinisteja merkityksellistettiin kielteisesti muun muassa vertaamalla heitä natseihin sekä siteeraamalla pakolaisten kauhu-kertomuksia. Oman maan hallitukseen lehti suhtautui ristiriitaisesti, esimerkiksi presidentti Oscar Ariasin rauhansuunnitelmaa kritisoitiin sinisilmäisenä.

Vuonna 1985 *La Nacion* julkaisi paljon juttuja siitä, että Costa Ricaan täytyisi ulkoisen ja sisäisen turvallisuuden takaamiseksi perustaa armeija (maassa ei ole ollut virallista armeijaa vuodesta 1948). Myöhemmin kirjoittelu keskittyi alueen rauhansuunnitelmaan ja lopulta Nicaraguan poliittisen opposition toimintaan ja naapurimaan lähestyviin vaaleihin.

La Nacionin jutuista piirtyy kuva Costa Ricasta, joka on uhattu "levottoman" Väli-Amerikan keskellä. Lehti vahvistaa nationalismia, ajatusta "Keski-Amerikan Sveitsistä", jonka mukaan maa on demokraattinen, rauhallinen ja yleensä "parempi" kuin muut Väli-Amerikan (epädemokraattiset ja rauhattomat) valtiot.

Aportes puolestaan käänsi osan *La Nacionin* asetelmasta ja merkityksellisti Yhdysvallat sekä contrat kielteisesti ja sandinistit pääsääntöisesti positiivisesti. Yhdysvaltojen lehti katsoi rikkovan kansainvälistä oikeutta avustaessaan contraa sekä painottaessaan Costa Ricaa luopumaan puolueettomuudesta. Varsinkin vuonna 1985 *Aportes* katsoi Yhdysvaltojen ja kotimaisen "äärioikeiston" uhkaavan Costa Rican pasifismin ja demokraattista järjestelmää. Maan hallitusta ja sen ulkopoliittikkaa *Aportes* merkityksellisti myönteisesti etenkin presidentti Ariasin vuoden 1987 rauhansuunnitelman jälkeen.

Aportesin kertomusten rakenne oli sellainen, että lehti näytti "pinnalta" erilaiselta kuin konservatiivinen *La Nacion*. Käänsihän se "sivuosa" esittävien konnien ja sankarien eli sandinistien ja Yhdysvaltojen roolit. Kuitenkin ytimeltään *Aportesin* jutut toistivat *La Nacionin* nationalistia tarinaa vaarassa olevasta kotimaasta. Samoin perusasetelma, joka peilaa rauhan ja konfliktin kysymyksiä valtioiden ja hallitsijoiden näkökulmasta, oli sama.

El Caminantesta löytyi sekä *La Nacionin* että *Aportesin* artikkelien juonia toistavia

juttuja. Lisäksi *El Caminante* kirjoittaa rauhan yhteydessä tavallaan "asian vierestä" eli sisäpolitiikasta kuten hintojen noususta, julkisten palvelujen huononemisesta ja puutteellisesta ravinnosta. Korttelilehdessä oli myös juttuja paikallisten rauhan- ja nuorisojärjestöjen toiminnasta.

El Caminanten sisältö oli hyvin ristiriitainen. Monet, etenkin pääkirjoituksen tai kolumnin tyypiset jutut toistivat asetelmaa, jossa rauhasta puhuttiin "oikeassa" ja "väärässä" olevien valtioiden välisenä asiana. Sen sijaan muutamissa jutuissa sisältö oli tavallaan hallitsevaa ulkopoliittista diskurssia kritisoiva tai jopa ironisoiva; sanomana oli: "turha puhua mistään rauhasta, kun meillä tavallisilla ihmisillä on puutetta peruselintarvikkeista". Näissä jutuissa "konna" oli tavallaan koko ulkopoliittinen keskustelu, joka oli unohtanut tavallisten ihmisten arjen ongelmat. Kritiikki oli kuitenkin aika epämääräistä ja satunnaista.

Analyysin perusteella näyttää siltä, ettei tavallisten kaupunkilaisten tai jonkinlaisen "oppositioölymystön" viestintä välttämättä poikkeakaan perusasetelmaltaan kovin paljon perinteisen päivälehdien kirjoittelusta. Vaihtoehtoisen viestinnän sisältö ei siis automaattisesti ole kovin "toisenlaista", vaan kysymys on varsin monimutkainen.

Tosin on todettava, että analyysin teema, Väli-Amerikan rauha ei luultavasti tee oikeutta *El Caminantelle*. Ulkopoliittinen aihe on liian kaukainen korttelilehden hahmotettavaksi; jokin pasoaancholaisten arkea selvemmin koskettava teema olisi ehkä tuonut esiin terävämpiä ja omaperäisempiä kantoja. Toisaalta aihe on kuitenkin siksi perusteltu, että Väli-Amerikan rauha oli kuuma poliittinen kysymys Costa Ricassa 1980-luvulla ja *La Nación*, *Aportes* sekä 1985-87 myös *El Caminante* antoivat sille runsaasti palstatilaa.

Osin voi kritisoida myös analyysin asetelmaa, jossa päivälehti ja "vaihtoehtolehdet" asetetaan toisiaan vastaan. Tämä saattoi olla liian yksioikoinen lähtökohta, koska kuten edellä olen todennut viestintä on ristiriitaista. "Avoimempi" suhtautuminen *La Nacióniin* ei tuskin kuitenkaan olisi muuttanut analyysin tulosta.

Monisäikeisten identiteettien haaste

Analyysini perusteella näyttää siltä, ettei "pienien ihmisten" tai jonkinlaisen "kriittisen keskiluokan" osallistuminen välttämättä muutakaan viestinnän sisältöä kovin toisenlaiseksi kuin tavallisessa joukkotiedotuksessa. On olettamaani monimutkaisempaa hahmottaa, miten jokin ryhmä tuo tai toisi viestintään uusia näkökulmia. Kysymykseen vastaaminen edellyttäne lähestymistavan tarkentamista.

Teorian ja empirian lähtökohdaksi kannattaisi ehkä ottaa ryhmän näkökulman sijasta se, kuinka itse ryhmä artikuloituu viestinnässä. Oman analyysini hypoteesia ja demokraattisen viestinnän kokeilujen kuvauksia vaivaa ryhmän, kuten pasoaancholaisten, kaivostyöläisten tai vihreiden ottaminen annettuna kategoriana, josta sitten voisi kummuta jonkinlaisia "toisenlaisia näkemyksiä".

Viestinnän tutkimuksessa on kuitenkin perusteltua nähdä ryhmän ja sen identiteetin muotoutuvan diskursiivisesti yksilöiden samastuessa johonkin diskurssiin eli tapaan merkityksellistää maailmaa ja ihmisen paikkaa siinä. Siten joku esimerkiksi tiedotusvälineiden Eurooppa-kirjoittelua seurattessaan voi alkaa mieltää itseään

"eurooppalaiseksi" ja katsella maailmaa sekä toimia tuosta näkövinkkelistä. (eurooppalaisen ja kansallisen identiteetin konstruomisesta ja ristiriitaisuuksista Ang 1990, 252-257)

Identiteetit eivät kuitenkaan ole yksiselitteisiä vaan etenkin nykyaikana moni-aineksisia, ristiriitaisia ja muuttuvia. Niin sanotun "jälkitekollisen" tai "postmodernin" yhteiskunnan trendit kuten vanhojen taloudellisten ja sosiaalisten rakenteiden murtuminen (tuotannon hajoaminen, muuttoliike) ja ylikansallisen viestinnän tarjonnan lisääntyminen (ks. Castells 1989) höllentävät perinteistä sitoutumista esimerkiksi kotipaikkaan tai sosiaaliluokkaan. Yksilön identiteetti on pikemminkin diskurssien risteys, jossa kohtaavat monet esimerkiksi ammattiin, tiedotusvälineisiin, sukupolveen, uskontoon jne. palautuvat diskurssit. ("hajanaisista" identiteeteistä ks. Marcus 1992, 315-328)

Samalla tavoin monisäikeisiä ovat identifioitumisen myötä muodostuvat ryhmät. Esimerkiksi kolumbialaisen Martin Barberon mukaan ei löydy enää entisajan antropologien ja nykyajan turistien etsimiä "pilaantumattomia, aitoja intiaaneja". Nykyajan latinalaisamerikkalainen "kansan" identiteetti on yleensä urbaani sekoitus vanhoja intiaanikulttuureja, eurooppalaisuutta, populaarikulttuuria jne. (Martin Barbero 1987, 205-220) Tätä vasten voi ajatella, että mantereen suurkaupungin laitamilta tai lähes yhtä lailla "intiaanikylässä" toimiva paikallisten osallistumiseen perustuva viestin toisi esiin varsin kirjavia näkökulmia ja identiteettejä.

Toisaalta heikkoja tai poikkeavia ryhmiä ei pitäisi myöskään "romantisoida". Jonkin ryhmän identiteetin vahvistamiseen tähtäävä liike voi ajautua "tribalismiin" eli muita ryhmiä vastaan ja menettää mahdollisuuden muuttaa kulttuuria laajemmin. (Castells 1989, 349-353) Toisaalta ryhmän sisällä voi olla tiukkoja hierarkioita. Tätä kuvaa Manuel Castellsin tutkimus San Franciscon varsin sisäänpäin kääntyneestä homoyhteisöstä, jonka keskiluokkaiset jäsenet sysivät kaupungin muut vähemmistöt kuten mustat, latinot ja varattomat homot asumaan kaupungin laitamille oman vaurastuvan "vapaan vyöhykkeensä" tieltä. (Castells 1983, 138-172)

Tiedotustutkimuksen kannalta kohteena on luonnollisesti ennen kaikkea se, miten joukkoviestimet luovat, vahvistavat, muuttavat tai eivät noteeraa identiteettejä. Eri-laiset julkisuudet ovat eräitä vaikei suinkaan ainoita foorumeja, joilla puhutellaan ihmisiä veronmaksajina, meidän kaupunginosamme asukkaina jne. Kuvaava esimerkki, miten joukkoviestimien ja ryhmän yhteispeli voi vaikuttaa ryhmän itsemäärittelyyn on Pauli Välimäen tutkimus vihreiden muuttumisesta puolueeksi. Tiedotusvälineet merkityksellistivät sinnikkäästi epäyhtenäisen kansalaisliikkeen "poliittiseksi anomaliaksi", mikä osaltaan johti siihen, että vihreät perustivat puolueen. (Välimäki 1990)

Perti Julkunen on hahmottanut mallia siitä, miten julkisuus muodostaa ryhmiä interaktiivisessa prosessissa. Hänen mukaansa uutisjournalismissa on olemassa tietty journalististen pelisääntöjen mukainen "paikka" (Julkusen sanoin esityksensisäinen esiintyjänrooli) esimerkiksi pakolaiselle. Verta ja lihaa olevat pakolaiset voivat vuorostaan joko osin samastua tuohon rooliin, uusintaa tai muuttaa sitä. (Julkunen 1990, 94-98)

Identiteettien muotoutumista viestimissä tai laajemminkin kulttuurissa tutkittaessa täytyy kuitenkin muistaa hegemonia eli se, ettei kaikilla ihmisillä ja ryhmillä ole samantaisia mahdollisuuksia määritellä "rooliaan". Etuoikeutetut ryhmät kuten poliittinen eliitti

voivat viestimissä muita helpommin määritellä ryhmiä omien päämääriensä taakse ja merkityksellistä muita. Tosin asia ei ole yksioikoinen, vaan luultavasti esimerkiksi luonnonsuojelijat ovat osin onnistuneet merkityksellistämään joukkotiedotuksessa itseään ja päämääriään uudella tavalla.

Identiteettien moniäänisyys, muuntuvuus ja hallitsevien diskurssien voima vaikeuttavat ryhmien tai yksilöiden näkökulmien tutkimista. Esimerkiksi jonkin ryhmän kuten rauhanliikkeen tai vaikkapa äärioikeiston diskurssista saattaa löytyä hyvin erilaisia "ääniä" kuten työttömien turhautumista, rasismia jne. Näiden joukkotiedotuksessa esiintyvien ristiriitaisien diskurssien eri "punosten" erittelemineen ja niiden lähtökohtien paikantaminen kulloistakin yhteiskunnallista tilannetta vasten on kuitenkin ainoa tapa lähestyä kysymystä, miten heikot ryhmät voivat joukkoviestinnässä artikuloida omia näkökulmiaan ja ennen kaikkea itseään.

Ristiriitaisiin identiteetteihin paneutuminen voisi myös välttää esimerkiksi joidenkin ryhmien tai niiden viestinnän turhan yksinkertaisen kategorisoinnin. Identiteettien tutkimisella saattaisi myös paremmin osua ryhmän kulttuuriseen "yttimeen" ja ehkäistä perspektiivivirheitä eli sitä, että tarkastelee esimerkiksi jonkin joukon näkemyksiä ehkä ei heidän mielestään kovin relevantista uutisaiheesta.

Toisaalta demokraattisen viestinnän tutkimuskohdetta ja tavoitetta viestimien ja puheoikeuden antamisesta tavallisille ihmisille ei kannata unohtaa. Perinteisten joukkoviestimien, osallistumiseen perustuvien pienten tai vähän suurempienkin viestinten ja kohteena olevan ryhmän näkemysten tutkiminen rinnakkain voi herkistää huomaamaan erilaisia tapoja merkityksellistä maailmaa. Erilaisia analyysin kohteita ei tarvitse asettaa vastakkain, mutta monipuolinen materiaali voi tehdä kaikkien analyysistä rikkaamman.

Lopuksi

Viestinnän demokratisoinnin tutkimus näyttää kirjallisuuden perusteella pääosin keskittyneen miettimään, miten mahdollisimman moni yksilö ja ryhmä voisi osallistua joukkotiedotuksen tuottamiseen. Vähemmälle huomiolle on jäänyt se, mitä demokratisoiminen tarkoittaisi sisällöllisellä puolella.

Muutamien "demokraattisia" tai "vaihtoehtoisia" viestimiä käsitelleiden tutkimusten erittely ei anna selvää kuvaa siitä, millä tavalla omaperäinen näiden viestinten sisältö on. Oma sisällönanalysini kahdesta costaricalaisesta vaihtoehtolehdestä osoittaa, ettei osallistuminen välttämättä muuta viestinnän sisältöä kovin toisenlaiseksi kuin perinteisissä tiedotusvälineissä.

Demokratisoinnin ydinkysymys siitä, miten yhteiskunnassa alakynteen jäävien ryhmien kuten vähemmistöjen näkemykset itsestään ja maailmasta voivat artikuloitua viestinnässä, on kuitenkin viestinnän ymmärtämisen ja kehittämisen kannalta tärkeä. Siihen vastaaminen edellyttää eri ryhmien identiteettien, joukkotiedotuksen ja "demokraattisten" viestinten moniaineisuusuteen ja ristiriitaisuuksiin paneutumista.

Kirjallisuus

- ANG, Ien. Culture and Communication: Towards an Ethnographic Critique of Media Consumption in the Transnational Media System, *European Journal of Communication*, Vol 5, 1990, s. 239-260
- BRUCK, Peter. Communication and the Democratization of Culture: Strategies for Social Theory, Strategies for Dialogue. Teoksessa: SPLICHAL, Slavko et al. (eds.). Democratization and the Media, An East-West Dialogue, Communication and Culture Colloquia, Arti Grafiche Noghère, Ljubljana/Trieste 1990.
- CASTELLS, Manuel. The Informational City. Basil Blackwell, Oxford 1989.
- CASTELLS, Manuel. The City and the Grassroots. Edward Arnold, London 1983.
- CURRAN, James. Rethinking the media as a public sphere. Teoksessa: DAHLGREN, Peter & SPARKS, Colin (eds.). Communication and Citizenship, Journalism and the Public Sphere in the New Media Age. Routledge, London/New York 1991, s. 27-58.
- DIWARA, Manthia. Black British Cinema: Spectatorship and Identity Formation in "Territories". *Public Culture*, Fall 1990, s. 33-47.
- DOWNING, John. The alternative public realm: the organization of the 1980s anti-nuclear press in West-Germany and Britain. *Media, Culture and Society*, Vol 10, 1988, s. 163-181.
- ERONEN, Risto. Journalismin lingvistiset strategiat yhteiskunnallistajana, tiedotusopin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, 1990.
- FISKE, John. Popular Television and Commercial Culture: Beyond Political Economy. Teoksessa: Burns, Gary & Thompson, Robert (eds.). Television Studies Textual Analysis. Praeger, New York/London 1989, s. 21-37.
- GARNHAM, Nicholas. The Media and the Public Sphere. Teoksessa: GOLDING, Peter, MURDOCK, Graham & SCHLESINGER, Philip (eds.). Communicating Politics. Holmes & Maier, New York 1986, s. 37-53.
- GREIMAS, A.J. & COURTES, Joseph. Semiotics and Language: An Analytical Dictionary. Indiana University Press, Bloomington 1982.
- HALL, Stuart. The rediscovery of ideology: return of the repressed in media studies. Teoksessa: GUREVITCH, Michael et al. (eds.). Culture, Society and the Media. Methuen, New York, London 1982.
- HUJANEN, Taisto. Viestinnän demokratisointi, yleisradiotoiminnan deregulaatio ja paikallisradiot. *Tiedotustutkimus*, 4/1991, s. 34-49.
- JAKUBOWICZ, Karol. The New Information and Communication Technologies and Democratization of Communication. Esitelmä pidetty IAMCR:n kokouksessa Barcelonassa 1988.
- JULKUNEN, Pertti. Yleistetty kolmas. Tiedotusopin lisensiaattitutkielma, Tampereen yliopisto, 1990.
- LOZADA, Fernando & KUNCAR, Gridvia. Las radios mineras, Las voces del coraje. Teoksessa: SIMPSON-GRINBERG, Maximo, (ed.). Comunicación alternativa y cambio social. Premia, Mexico 1986, s. 186-208.
- MARCUS, George. Past, present and emergent identities: requirements for ethnographies of late twentieth-century modernity worldwide. Teoksessa: LASH, Scott & FRIEDMAN, Jonathan (eds.). Modernity & Identity. Basil Blackwell, Oxford 1992, s. 309-330.
- MARTIN-BARBERO, Jesus. De los medios a las mediaciones. Gustavo Gili, Mexico 1987.
- MATHES, Rainer & PFETSCH, Barbara. The Role of the Alternative Press in the Agenda-building Process: Spill-over Effects and Media Opinion Leadership. *European Journal of Communication*, Vol 6, 1991, s. 33-62.
- McCORMICK, Richard. Politics of the Self Feminism and the Postmodern in West German Literature and Film. Princeton University Press, Princeton 1991.
- PIETILÄ, Kauko. Julkisuus on peli eikä peili. *Politiikka* 1/1989, s. 34-44.
- PÖNTINEN, Päivi. Radio City radioviestinnän kentän sääntöjen kyseenalaistajana. Viestinnän pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, 1989.
- RABOY, Marc & BRUCK, Peter (eds.). Communication for and against Democracy. Black Rose Books, Montreal, New York 1989.
- SAUKKO, Paula. Vastadiskurssin mahdollisuus: kolmen costaricalaisen viestintäväliineen analyysi. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, 1991.
- SIMPSON GRINBERG, Maximo (ed.). Comunicación alternativa y cambio social. Premia, Mexico 1986.
- WASKO, Janet & SPLICHAL, Slavko. Communication and democracy: Towards the 1990's, esitelmä pidetty IAMCR:n konferenssissa Bledissä 1990.
- VÄLIMÄKI, Pauli. Vihreä liike ja julkisuus: tutkimus siitä, miksi vihreä liike muuttui puolueeksi. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, 1990.